

ISSN 1729-360X

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Волинського
державного
університету
ім. Лесі Українки

ОПРЕДЕЛЕН
СВЕТЛО

6

2005

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. Історичні науки

Дослідження історії України

Шостак В. М. Еволюція духовного світу населення території України епохи бронзи.....	5
Собчук В. С. Домінантна етнічна меншина та титульний етнос: витоки конфліктів і шляхи їх подолання.....	10
Борейко Ю. Г. Култ святих Бориса і Гліба та язичницька традиція у синкретичному світогляді Київської Русі XI ст.....	17
Хаврук Я. Я. Походження, зміст і втілення ідеї патріархату в східнослов'янських землях наприкінці XVI століття.....	21
Власюк І. М. Розвиток сільськогосподарської промисловості Правобережної України на початку XX ст.....	27
Шміло О. П. Організаційна структура української молочарської кооперації Східної Галичини в міжвоєнній Польщі (1921–1939 рр.).....	35
Прокопчук В. С. Історичне краєзнавство у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.).....	42
Милуць В. І. Українці в роки Другої світової війни	53
Сірук Н. М. “Ждановщина”: культурно-ідеологічні процеси в Україні другої половини 40-х років XX ст.	60
Моренчук А. А., Моренчук Т. А. Причини згорання хрущовської антицерковної кампанії.....	65

Встрова М. Л.	
Розвиток освіти на Волині у 50–60-х роках ХХ століття.....	69
Медведчук Н. А.	
Реконструкція цвинтарів жертв війни і політичних репресій як елемент українсько-польських відносин (на прикладі “Цвинтаря орлят” у Львові).....	74
Бондаренко Г. В.	
Історія міст і сіл Волинської області: проблеми підготовки нового енциклопедичного видання	80
Кихтук В. В.	
Назви зниклих населених пунктів Волині як історичне джерело	92

Проблеми всесвітньої історії

Шеретюк В. М.	
Релігійно-дисидентське питання в контексті російсько-польських політичних відносин 1762–1764 рр.	98
Боляновський А.	
Білоруські військові формування в період німецької окупації: творення і використання у 1942–1944 рр.	104
Журовська Т. С.	
Україна і Польща в процесі державотворення: спільне і відмінне	109

РОЗДІЛ II. Філологічні науки

Системні та функціональні характеристики мовних одиниць різних рівнів

Василенко О. В.	
Ознаки семантичного поля.....	115
Гороть Є. І., Шелудченко С. Б.	
Системні та функціональні характеристики слів стану в сучасній англійській мові.....	118
Гунчик І. О.	
L’histoire de l’orthographe française.....	122
Дубова О. А.	
Еволюційна оцінка невідмінюваності імен.....	129
Капеняк Н. З., Павлюк А. Б., Янова Ф. С.	
Проблеми напівафіксації у сучасній англійській мові	133
Ковальчук Н. В., Василенко О. В., Кухарук Т. М.	
Семантичне поле: проблема визначення та розрізнення понять.....	138
Панасюк Т. М.	
Щодо проблеми спрощення французької орфографії	142

Прагмалінгвістика та комп’ютерна лінгвістика

Бабула Л. В.	
Стратегічна організація позитивної та негативної ввічливості при реалізації облігаторних мовленнєвих актів.....	147

Біскуп І. П.	Лінгвістична категоризація у системах автоматичного розпізнавання мовлення.....	152
Булатецька Л. І.	Morphological means and their pragmatic transformations in Ukrainian.....	156
Гедз С. Ф.	Структурні та комунікативно-прагматичні особливості спеціальних питальних речень у сучасній англійській мові.....	163
Жолоб І. Л., Новак В. Р.	Національні та стратегічні особливості використання мови у крос-культурному діловому спілкуванні.....	166
Неділенько Н. В.	Conversation analysis: historical background and main principles.....	169
Одарчук Н. А.	Антропохарактеристики висловлювань відмови.....	172
Прохор В. В.	Позиція звертання у синтаксичній структурі висловлювання (на матеріалі сучасної французької мови).....	177

Дискурсознавство

Богдан С. К.	Стереотипи мовної поведінки в інтимному дискурсі української епістолярії.....	181
Бондаренко О. В.	Вставні слова, словосполучення, речення як елементи інфраструктури простого ускладненого речення.....	189
Галицька О. Б.	Фрейми в науковому дискурсі.....	198
Застровський О. А.	Частки-градуатори як дискурсивні маркери.....	202
Іванюк Н. М.	Функціонально-семантичні ситуації з дієсловами порівняння у художньому дискурсі (на матеріалі німецької мови).....	208
Козак С. В.	Фрейми "Природа" і "Людина" як засіб зображення побуту людей у літературно-художньому дискурсі (на матеріалі твору Е. Штріттматтера "Чудодій").....	213
Мединська А. В.	Метафорична парадигма поеми Тадея Карабовича "Атлантида".....	219
Найдюк О. В.	Прецедентні висловлювання в дискурсі.....	227
Сінченко К. П., Сінченко Є. І.	Суб'єктивна модальність як гіперкатегорія.....	231
Ташлицький Р. П.	Передача гри слів у перекладі (на матеріалі драми В. Шекспіра "Ромео і Джульєтта").....	236

Термінознавство

Алексєєва О. А.	Семантична характеристика французької загальновійськової термінології.....	240
------------------------	--	-----

Список ілюстративних джерел

1. **Becker:** Becker Anne, Thiel Hans Der Lacher.– Frankfurt a. M.: Verlag Moritz Diesterweg, 1965.– 111 s.
2. **Duden:** Deutsches Universalwörterbuch / Herausgegeben und bearbeitet vom wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter der Leitung von G.Drosdowski.– 2. Auflage.– Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1989.– 1816 s.
3. **Fischer:** Fischer Marie Louise Das Mädchen Senta.– Verlegt bei Kaiser Klagenfurt, 1969.– 390 s.
4. **Frisch:** Frisch Max Homo Faber.– Suhrkamp, 1991.– 354 s.
5. **Fuchs:** Fuchs Annete Verbotene deutsch-deutsche Liebe. Geschichte einer Liebe zwischen Ost und West.– Berlin: Freilich, 1996.– 174 s.
6. **Kästner:** Kästner Erich Drei Männer im Schnee.– München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997.– 235 s.
7. **O'Donnel:** O'Donell Lilian Spuren von Zärtlichkeit.– Bern; München; Wien: Scherz, 1994.– 160 s.
8. **Sanders:** Sanders Evelyn Radau im Reihenhäus.– München: Wilhelm Heyne Verlag, 1986.– 348 s.
9. **Seipolt:** Seipolt Adalbert Der verkaufte Vatikan.– Echter Verlag "Bonner Buchgemeinde", 1972.– 157 s.
10. **Stilwörterbuch – Duden "Stilwörterbuch der deutschen Sprache":** d. Verwendung d. Wörter im Satz. Bearbeitet von Günter Drosdowski unter Mitwirkung folgender Mitarbeiter der Dudenredaktion: Wolfgang Eckey...– 7., völlig neu bearb. u. erw. Aufl.– Mannheim; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1988.– 864 s.

Адреса для листування:
Луцьк, просп. Волі, 13.
Тел. 4-65-47 (сл.).

Статтю подано до редколегії
23.11.2005 р.

УДК 81'42+821.112.2.09

С. В. Козак – асистент кафедри німецької філології
Волинського державного університету імені Лесі
Українки

**Фрейми "Природа" і "Людина" як засіб зображення побуту людей
у літературно-художньому дискурсі
(на матеріалі твору Е. Штріттматтера "Чудодій")**

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології ВДУ
ім. Лесі України*

Розглядається поняття фрейму в літературно-художньому дискурсі та аналізується взаємодія фреймів "Природа" і "Людина" в зображенні повсякденного життя людей у творі німецького письменника Ервіна Штріттматтера "Чудодій".

Ключові слова: антрополінгвістика, когнітивна лінгвістика, концепт, лексична одиниця, літературно-художній дискурс, термінал, термінальний елемент, фрейм, фреймова структура.

Kozak S. V. Frames 'Nature' and 'Man' as a means of representation of people's everyday life in the belles-lettres discourse. In the present article the term 'frame' in the belles-lettres discourse is considered and the interaction between the frames 'Nature' and 'Man' in the representation of people's everyday life in the novel of the German writer Erwin Strittmatter "The Magician" is analysed.

Key words: anthropological linguistics, cognitive linguistics, concept, lexical unit, belles-lettres discourse, terminal, terminal element, frame, frame structure.

Як і кожна наука, лінгвістика проходить у своєму розвитку певні етапи, що характеризуються постійним удосконаленням форм, і методів наукового пізнання, повною або частковою зміною підходу до самої наукової дисципліни. Сьогоднішній етап у розвитку лінгвістики особливо вирізняється такими рисами, як антропоцентризм та когнітивізм.

Антропоцентризм як особливий принцип сучасного лінгвістичного дослідження полягає в тому, що наукові об'єкти вивчаються переважно за їх роллю, призначенням і функцією у розвитку людської особистості з метою її подальшого вдосконалення в умовах відносин з навколишнім

світом, який постійно змінюється й ускладнюється. При цьому людина стає центральною фігурою та здійснює аналіз явищ, що розглядаються, визначаючи їх перспективу, вагомість і кінцеву мету, відображену в її мовній свідомості [2, 6]. Це означає, що поступ у вирішенні будь-яких мовознавчих проблем на сучасному етапі неможливий без принципу когнітивності, згідно з яким мовні структури проектуються на категорії мислення людини.

Когнітивні стратегії лінгвістики, її різних напрямів пов'язані переважно з психологічними та соціальними процесами у мисленні, вчинках та діяльності людини. Когнітивна семантика у її різних проявах, природа когнітивних процесів, загальнолюдські механізми когніції, ментальні особливості певних суспільних груп – ці та інші питання повинні бути в центрі уваги антропологічної когнітивної лінгвістики, важливої науково-методологічної основи теорії і практики дискурсу та дискурсного аналізу. Дискурсна лінгвістика – це наука, яка передусім досліджує дискурс комунікативних актів (текстових і усних), наявність у них зв'язків мовних структур з категоріями екстралінгвістичного змісту [1, 28].

Існує багато видів дискурсу. Їхня диференціація залежить від принципу класифікації. Якщо за такий принцип взяти жанрову специфіку, тут можна виділити такі типи, як науковий дискурс, дискурс ділового мовлення, публіцистичний дискурс, рекламний дискурс, художній дискурс. Саме останній вид дискурсного жанру є предметом нашого дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена інтегративним і когнітивно-дискурсним підходом до аналізу лексики на позначення побуту в художніх творах, антропоцентричною спрямованістю у вивченні лінгвістичних явищ, а також сприйняттям побуту у творі як концептуальної картини світу та світогляду автора.

Дослідження художнього дискурсу передбачає інтерпретацію його змісту з урахуванням мікро- і макроструктури, тобто внутрішніх і позатекстових зв'язків, лінгвістичного та екстралінгвістичного контексту. Разом з тим, потребують глибшого вивчення питання, які безпосередньо пов'язані з функціональною прагматикою дискурсу, а саме питання фреймової репрезентації.

Як і кожна наука, когнітивна лінгвістика оперує певними моделями та одиницями опису когніції, які оптимально змогли б пояснити різні види мовленнєво-мисленнєвої діяльності людини. В. Б. Касевич підкреслює: "Безперечним є існування немовних (домовних) видів знання, тобто таких когнітивних структур, які формуються без участі мови і не потребують її при використанні" [3, 11].

Пошук моделей когніції приводить дослідників до потреби розв'язання першочергової проблеми структур репрезентації знань. Головною моделлю репрезентації знань у когнітології вважається фрейм, введення якого у науковий вжиток з метою дослідження штучного інтелекту та когнітивної психології належить Марвіну Мінському, який називає фреймом структуру даних, що представляють стереотипну візуальну ситуацію [5, 304].

Питання фреймової організації і функціонування лексичних структур привертають увагу дослідників. Цікаві спостереження стосовно англійської лексичної системи у світлі теорії фреймів містить монографія М. М. Положина [2, 161–169]. Тематичні групи журналістської термінології з позицій фреймових зв'язків досліджує О. В. Харченко [4, 132–135]. Функціонування фреймів у різножанрових текстах – наукових, політологічних і художніх – досліджує К. Я. Кусько [1, 97–113].

Однак багато питань, особливо пов'язаних з фреймовою організацією літературно-художнього дискурсу, залишаються відкритими і потребують глибшого вивчення.

Саме поняття фрейму виникло на основі відмінкової рамки й характеризувало взаємодію дієслова та імені в єдиній структурі. У соціологічній концепції Е. Гоффмана фрейм асоціюється з англійським словом *framework* (каркас) і вказує на "аналітичні риштування" – підпори, за допомогою яких ми досягаємо розумом свій власний досвід. Дослідник запропонував соціологічну типологію фреймінгу, за якою у сценах і ситуаціях можна виділити більш та менш важливі функції, що використовуються тими чи іншими учасниками для спілкування [6, 46].

Відповідно до специфіки нашого дослідження під терміном "фрейм" у літературно-художньому дискурсі розуміємо композиційну рамку (виходячи з семантики англійського слова *frame* – рама, каркас), особливу структуру лексичних одиниць, об'єднаних навколо певної тематики, певного тематичного поля.

Метою дослідження є аналіз взаємодії фреймів "Природа" і "Людина" в зображенні повсякденного життя людей. Фактологічним матеріалом послужив роман німецького письменника Ервіна Штріттматтера "Чудодій".

Ервін Штрітматтер – один з найталановитіших німецьких прозаїків другої половини ХХ століття. Твір “Чудодій” народжувався з його органічного, повсякденного спілкування зі звичайними людьми. Однією з провідних тем твору є побут у цілому та людини зокрема.

Фрейм “Побут” у творі Е. Штрітматтера “Чудодій” представлений поєднанням концептів, що, з одного боку, належать фрейму “Природа”, а з іншого – фрейму “Людина”. Характерним для цього фрейму є те, що у його сприйнятті фонові знання реципієнта відіграють особливо важливу роль. Це стосується, передусім, випадків, коли фрейм репрезентований простими термінальними елементами, тобто однієї лексичною одиницею: *Blaubeerensammeln* (збирання чорниць), *Kaninchenstall* (кролятник), *Stachelbeerwein* (агрисова настоянка) та ін.

Всі слова, що входять до цієї групи, – це іменники, що складаються з двох слів, одне з яких – термінальний елемент фрейму “Природа”, а інше – елемент, що імпліцитно чи експліцитно належить фрейму “Людина”. Так, у межах цієї групи виділяються приклади з явно вираженою “природничою” частиною та імпліцитно представленою лексичною одиницею фрейму “Людина”. Яскравим прикладом цієї групи є речення, в якому перелічуються однорідні члени, що являють собою складні іменники із компонентами вираження побуту: *Ziegenhüten*, *Kartoffelschälen*, *überflüssiger Krimskrams* – *das sei ihr Leben*. (Пасту кіз, чистити картоплю, без кінця поратись у хаті – оце її життя.) Про те, що імпліцитні компоненти цих складних іменників є елементами фрейму “Природа”, підказують нам фонові знання, або тезаурусний рівень свідомості. Це, як видно із прикладів, **складні слова**, що мають дієслівне походження, в основі їх лежить дія, яку виконує людина у своєму повсякденному житті (*sammeln*, *ernten*, *braten*, *räuchern*, *brauen*). Правда, такі іменники, як *Kartoffelernte* (врожай картоплі), *Bratherring* (смажений оселедець), *Gansbraten* (смажена гуска) можна вважати свого роду перехідною ланкою між розглянутою нами групою і тими складними іменниками, що позначають результат рутинної дії, готовий продукт. Сюди ж відносимо і такі, в яких “побутовий” компонент не містить семи “дія” і які виражають не стільки результат роботи, скільки цільове призначення або продукт споживання: *Ziegenbutter* (масло з козячого молока), *Ziegenstall* (сараї для кіз), *Birkenruten* (березове пруття), *Erlenrute* (вільхова палиця), *Stiefmütterchenrabatte* (клумба бранків), *Erdbeerwein* (суничне варення), *Mückenetz* (сітка від комарів), *Blumengeschäft* (квітковий магазин), *Veilchensträußchen* (букетик фіалок), *Pflaumenschnaps* (сливова горілка), *Erdbeerwein* (суничне вино), *Pfefferminzschnaps* (м'ятна горілка з перцем), *Pferdestall* (хлівець для коней), *Pflaumenkuchen* (сливовий пиріг), або ж людину в цілому: *Wachteljäger* (мисливець за перепелами).

У межах підгрупи виокремлюються також слова з дещо відмінним значенням. Ідеться про іменники, в яких той компонент, що належить концепту “Побут”, стоїть на початку і, на відміну від попередніх випадків, виступає в ролі означення щодо тієї частини лексеми, що виражає представника тваринного чи рослинного світу, тобто є термінальним елементом фрейму “Природа”: *Kellerassel* (мокриця), *Zimmerlinde* (кімнатна липа).

Іншу групу становлять вже не окремі слова, а **словосполучення**, компоненти яких також виражають дію, спрямовану на виконання якоїсь повсякденної роботи (дієслова), та об'єкти, на які скеровані ці дії (іменники): *Hühner füttern* (годувати курей), *Ziege melken* (доїми козу), *im Garten graben* (копати в городі), *Mohrrüben einsäen* (висівати моркву), *ein Schwein mästen* (відгодовувати поросля), а також словосполучення, які виражають результат роботи людини, продукт з цільовим призначенням, що полягає у досягненні ефекту задоволення, зокрема, естетичного: *eine Vase mit Blautannenzweigen* (ваза з гілками хвої), насолодою смаком: *Marmelade aus Runkelrüben* (новидло з брукви), *Brei aus Brennesseln* (салат з кропиви). За семантичною ознакою ці словосполучення ідентичні іменникам попередньої групи, в яких термінальні елементи обох фреймів злиті в єдине ціле (пор.: *Strauß Mäiglicken* – *Veilchensträußchen*; *Brei aus Brennesseln* – *Erdbeerwein*).

Таким чином, усі вирази пов'язані з рутинною роботою людей, переданої дієсловом, яке сполучається з іншим, не менш важливим елементом – представником фрейму “Природа”. Причому ці “природничі” компоненти у словосполученнях – яскраві виразники побуту: це і свійські тварини, і культурні рослини, і те, що називається облагородженою ділянкою природи (сад). Усе це невід'ємна частина життя людини, її повсякденної роботи, або побуту.

Сюди відносимо також приклад хатньої рутинної роботи *Stanislaus hackte Zwibeln* (кришув цибулю) [S: 424], представлений компонентами з тією ж семантикою та фреймовою належністю (відповідно концептові “Діяльність” фрейму “Людина” і концептові “Рослина” фрейму “Природа”).

Цікавим є приклад такого ж поєднання концептів, тільки з дещо іншим відтінком „побутової“ семантики: *Der immer hungrige Ali kaute Sonnenblumenkerne* (Завжди голодний Алі лузав соняшникове насіння) [S: 396]. У цій дії знову спостерігаємо „входження“ природи в життя людини (поєднання термінального елемента *Sonnenblumenkerne* фрейму „Природа“ з термінальним елементом *kauen* фрейму „Людина“). Різниця полягає лише в тому, що ця ситуація не має нічого спільного з важкою рутинною працею, це звична для людей дія, що приносить одночасно фізичне і моральне задоволення: вгамовує голод і скрашує „сірі“ будні, як у випадку з новобранцем Алі Йогансеном, з яким головному персонажеві твору – Станіслаусові Бюднеру – довелося разом служити в армії.

Решта прикладів, що формують фрейм „Побут“, – це складні термінальні елементи, представлені у вигляді речень. Особливо виразними тут є ті, що містять лексичні одиниці на позначення домашніх тварин, зокрема, котів: *Die Katzen maetzten ihre Größe von Dach zu Dach und reckten die Schwänze* (Коти посиляли свої пронизливі привіти з даху на дах і задирали хвости) [S: 110], собак: *Die Dorf Hunde bellten* (На селі валували собаки) [S: 219], курей: *Stanislaus schaute auf die mageren Hühner im lichtlosen Bäckerhof* (Станіслаус дивився на худих курей, що блукали по темному подвір'ї) [S: 197], кіз: *Seitab grasten Ziegen, deren dürres Gemecker herüberklang* (Неподалік паслися кози, чути було, як вони тоненько мекають) [S: 210]. Як бачимо, у кожній з цих структур присутній показник **буденного життя людей (Marker des Alltagslebens)**. Важливим є й те, що самі представники природи у цих структурах, навіть якщо їх розглядати окремо від контексту, мають побутовий характер. Сприймаючи їх, ми, завдяки фоновим знанням, автоматично відносимо їх до розряду свійських, тобто таких, які нерозривно пов'язані з життям і побутом людини.

Таким чином, знання відіграють чималу роль у сприйнятті опису, хоча й зустрічаємо у тексті підтвердження належності викладених автором думок до відповідного фрейму (в даному випадку – до фрейму „Побут“): *Träger Sonntagnachmittag. [...] Kein Mensch auf der Straße. Hühner reckten sich im Strauchschatten. Am Teich standen Kinder und hiebten mit Ruten ins schlammgrüne Wasser. Auf dem Kirchturmdach flimmerte die Hitze. Um die Grabkreuze spielten Schmetterlinge. Alles war ruhig und alltäglich.* (Лінивий полудень недільного дня. На вулицях ані душі. У затінку під кущами греблися кури. На березі ставка стояли дітлахи і довгими лозинами хльоскали по зеленій від ряски воді. Над церковним дахом з божками тремтіло розпечене повітря. Навколо хрестів на цвинтарі пурхали метелики. Все мало спокійний і буденний вигляд.) [S: 214]. Слово „alltäglich“ („буденний“) у цьому фрагменті і є цим узагальнюючим і підтверджуючим елементом, який виступає в ролі інтенсифікатора зображуваних подій.

Описи спокійного, розміреного життя селян, у якому обов'язково знаходить своє місце тваринний і рослинний світ, спостерігаємо протягом усієї оповіді. Це і зображення луків у долині річки зі стогами сіна та ластівками, що „шугали між верхівками дерев і небесною блакиттю“: *Im Bachtale glitzerten die Wiesen. Grummetschober standen als graue Kleckse darin. Die Schwalben führen zwischen Baumwipfeln und Blauhimmel dahin* [S: 30]; і цвіркуни, що „сюрчали в тріщинах у печі“: *Aus den Backofenritzen rieselte das Gezwitscher der Heimchen* [S: 100]; і ластівки, що „ліпили під дахом гнізда“: *Stanislaus sah den nestbauenden Schwalben auf dem Hofe an* [S: 75]; і горобці, що „шаруділи у винограді під вікном“: *Die Spatzen raschelten in den Weinreben vor dem Fenster* [S: 121]; і зяблики, чие „постукування проникало крізь гул автомобільного руху“: *Das feine Flinkengehämmer durchdrang den Autolärm auf den Straßen* [S: 108]; і опис душної післяобідньої пори, коли навіть пташки „не перегукуються у лісопарку, а листя на деревах обвисло, запилене й прив'яле“: *Der Nachmittag war schwül. Kein Vogelruf im Stadtpark. Die Baumblätter hingen staubig und welk* [S: 173]. і „збуджене цвірінкання“ канарки, яка сама по собі є твариною, що представляє **перехідну ланку** між фреймами „Природа“ і „Побут“, адже частково втративши статус дикої пташки, стала декоративним атрибутом буднів людини: *Der Kanarienvogel ziepte aufgeregt* [S: 295].

Однак не можна вважати, що спокій – обов'язковий складник зображуваних побутових подій. Трапляються також сцени дивовижного збудження, яке одночасно охоплює людину й природу: *Das abendliche Dorf mutete fiebrig an. Die Hunde kläfften, kleine Kinder schrien. Aus einer Scheune drang Katzengekreisch, und zu allem krähten die Hähne [...] und ein Hengst wieherte unausgesetzt.* (Вечірнє село було немов у лихоманці. Валували собаки, кричали маленькі діти. З чисієсь клуні долинали котяче нявкання, і, на додаток до всього, розкукурикалися півні і без утину іржав жеребець.) [S: 221].

Спостерігаємо переплетення різних термінальних елементів: “природничих” (*Hunde, Katzen, Hähne, Hengst*) і таких, що належать фрейму “Людина” (*Dorf, Kinde, Scheune*), причому перші всі є іменники, що позначають свійських тварин, тобто типові представники фрейму “Побут”. Важливим компонентом у цій цитаті є лексична одиниця *Dorf*, що уміщає в собі все розуміння побуту як важливої складової людського життя. І те, що село було “немов у лихоманці”, і той факт, що про це говориться на початку процитованого фрагменту, додає напруження, деякою мірою навіть інтриги у сприйнятті, яка гаситься завдяки елементам (дієсловам), що зображають цей стан: *kläffen, schreien, krähen, wiehern*.

Помітно, що при описі як спокійного життя, так і емоційного збудження відсутній негативний відтінок, пов’язаний з елементами нудьги, що зазвичай супроводжує повсякденну рутинну роботу. Це відчуття виникає, однак, при сприйнятті армійських буднів (*Militäralltag*): *Dann das, was sie Dienst nannten. [...] Sie leierten Sprüche aus der Heeresdienstvorschrift und sahen nach den gierigen Dohlen auf dem Kasernendach.* (Потім починалось те, що називали службою. Дивлячись на голодних галок, що сиділи на даху казарми, солдати монотонно повторювали статті військового статуту.) [S: 365]. А також: *Draußen stand die Nacht und zwinkerte mit tausend Sternenaugen. Die Menschen hatten ihr Getu. Die Nacht war einsam. In der Kasernenstube war die Luft dick und mit vieltönigen Schnarchern durchsetzt.* (Надворі, підморгаючи тисячами зоряних очей, стояла ніч. Люди метушились, у кожного були свої справи. Ніч була самотня. Важке повітря казарми стрясалося від різноманітного хрюпіння.) [S: 370]. Представником концепту “Militär” фрейму “Людина” є іменник *Kaserne*, що сполучається з лексичними одиницями фрейму “Природа” (*Dohlen, Sternen, Luft*). Цей зв’язок підсилюється ще й завдяки узагальнюючому елементу *Menschen*, який представляє фрейм “Людина”, та притаманному лише людині концепту свідомої діяльності, вираженої фразою *hatten ihr Getu*. У першому прикладі символічним є використання означення *gierig* (*голодний*) для характеристики пташок, що уособлюють солдат, які змушені були коротати своє молоде життя у голодному військовому середовищі.

Представлення природи в мілітаристських буднях не завжди сіро-нейтральне. Опис “природничих” концептів можуть викликати також негативні відчуття у читача, пробуджуючи в ньому співчуття до персонажів. До ворожих людині представників природного світу належать, зокрема, комарі, які робили життя німецьких солдат у дрімучих лісах Карелії ще нестерпнішим: *Die Bunker waren die helle Nacht hindurch vom feinen Mückengesirr durchwirkt. Die Männer schmierten sich die Hände, Arme und Gesicht mit Birkenteer ein.* (Білими ночами бліндажі сповнювало пронизливе дзижчання комарів. Солдати змащували руки й обличчя березовим дьогтем.) [S: 448].

Однак природа все ж у більшості випадків допомагає людині, надаючи їй свої багатства: *Nah bei den Tragtierbunkern floß der Bach, die Lebensader des Lagers. Die Männer schöpften aus diesem Bach ihr Wasser zum Trinken, zum Kochen, zum Waschen und zum Zerdünsten ihrer Läuse.* (Неподалік від сарая, де стояли в’ючні коні, протікав струмок, життєва артерія табору. Солдати набирали з нього воду, щоб пити, варити страву, прати білизну та впарювати вошей.) [S: 457]. Привертає увагу метафорична номінація струмка (елемент фрейму “Природа”). Автор називає її життєвою артерією табору (елемент фрейму “Людина”), підкреслюючи важливе місце природи в житті людини; остання, слідуючи своїм амбіціям і загарбницьким помислам, все ж є ніщо без природної допомоги, адже всі людські життєво необхідні операції, включаючи згадані у цитаті (*Trinken, Kochen, Waschen*) були б просто неможливими, що призвело б до загибелі людей (у даному випадку батальйону, який розташувався у лісі на Крайній Півночі).

Крім зображення взаємного зв’язку природи і людини, зустрічаємо також опис самої природи, що надає оповіді про життя солдат у військовому таборі особливого відтінку, викликає у читача суперечливі відчуття, можливо, навіть антимілітаристські настрої: *Es war still. Die Meisen zirpten leise in den Kiefern über dem Barackendach. Es roch herbstlich.* (Стояла тиша. В соснах над дахом барак ледь чути цвірінкали синці. Пахло осінню.) [S: 460]. Виникає антагонізм у сприйнятті прочитаного. З одного боку – спокій, а з іншого – елемент *Baracke* (*барак*), що належить концепту “Militär” фрейму “Людина” і збуджує й інші настрої, протилежні мирному сприйняттю природного середовища. Лише однієї цієї лексеми достатньо, щоб ця природна іділія була знівельована в свідомості читача, адже ті знання, що стоять за концептом “Militär”, не вписуються у рамки цього прекрасного опису.

Таку саму роль виконує і термінальний елемент Kaserne (казарма) у наступному зображенні природи: Auf dem Kasernenhof fielen die Abhornblätter wie goldene Tropfen von den Bäumen. Der Frühfrost hatte sich eines Nachts glitzernd auf ihnen niedergelassen. (З кленів, що росли на казарменому подвір'ї, мов золоті краплини, опало пожовкле листя. Однієї ночі його посріблив ранній заморозок.) [S: 344]. Знову перед нашими очима – фрагмент осінньої пори із декоративним елементом goldene Tropfen, що надає опису краси й витонченості, однак іменник Kaserne, що є єдиним у цитаті представником фрейму “Людина”, вносить дисгармонію у сприйняття прочитаного і, мов ложка дьогтю у бочці з медом, псує всю насолоду від цієї картини.

Як бачимо, мілітаристська тематика займає не останнє місце у романі і представляє свій побут, виражений лексичним одиницями фреймів “Природа” і “Людина”. Узагальнюючи сказане, варто зазначити, що віднесення фрейму “Побут” до тієї чи іншої тематики (селянський, міський, військовий побут) визначається належністю ядерного термінального елемента фрейму “Людина” до певної сфери життя людей. Це можуть бути лексеми на позначення щоденної селянської роботи, діяльності жителів міста, а також військова лексика.

Окрім вищезгаданих типів повсякденного життя, виокремлюється також фрейм так званого індустріального побуту. Як і в “міському”, наповнення його характеризується наявністю (поряд з лексикою на позначення природи) різного роду урбанізованих елементів, однак з явною тенденцією до екологічної проблематики: *Die Menschen schlenderten auf Steinstraßen und kümmerten sich nicht um Ernteduft und Felder. Sie hatten ihre Wassermühle, ihre Gasanstalt, ihr Sägewerk und zwei, drei kleine Abziehbilder-Fabriken; sie hatten ihre Industrie, und basta!* (Люди блукали брукованими вулицями, і їх не обходило ні запах скошеного збіжжя, ні поля. Вони мали свій водяний млин, свій газовий завод, свою лісопильню, дві-три невеличких фабрики перебивних картинок; в них була своя промисловість. це вам не абищо!) [S: 236]).

Поступове відокремлення від природи, насадження їй своїх, ворожих екології, законів веде до глобальної катастрофи, і проблема ця також порушується автором твору. Адже тут взаємодія людини і природи (а отже, і фреймових лексем) знаходить своє вираження особливо чітко і може бути предметом для подальших досліджень.

Література

1. Кусько К. Я. Дискурс іноземномовної комунікації.– Л.: Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2001.– 495 с.
2. Положин М. М. Функціональні і когнітивні аспекти англійського словотворення.– Ужгород: Закарпаття, 1999.– 237 с.
3. Фрумкіна Р. М., Звонкіна А. К., Ларичев О. М., Касевич В. Б. Представление знаний как проблема // Вопр. языкознания.– 1990.– № 6.
4. Харченко О. В. Тематичні групи тематичного поля журналістської термінології // Мовні і концептуальні картини світу.– К., 1998.
5. Чарняк Ю. Определение фреймов по Минскому // Новое в зарубежной лингвистике.– М., 1983.– № 12.– С. 304–308.
6. Goffman E. Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience.– N. Y., 1974.– 148 p.

Джерело ілюстративного матеріалу

S: Strittmatter E. Der Wundertäter. Roman. Erster Teil.– Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag, 1999.– 515 s.

Адреса для листування:

43020 Луцьк, вул. Гетьмана Мазепи, 10/14.

Тел. (0332) 75-11-85.

E-mail: kosaksofia@yahoo.com

Статтю подано до редколегії

24.11.2005 р.